

BIBLIOTEKINĖS STATISTIKOS TOBULINIMO KLAUSIMAI

ALVYDAS SAMĖNAS

Pastaruoju metu vis dažniau įvairių šalių bibliotekininkai — teoretikai ir ypač praktikai — stengiasi atkreipti dėmesį į tai, jog bibliotekininkystei, kaip mokslo šakai, trūksta gilesnio teorinio pagrindimo. Įvairiose bibliotekininkystės mokslo srityse galima rasti teoriškai neišspręstų klausimų. Tai stabdo ne tik paties mokslo vystymąsi, bet kartu turi neigiamos įtakos praktiniams rezultatams. Žymių dabartinių mokslo ir technikos laimėjimų etape bibliotekininkystės mokslas, remdamasis tik senaisiais metodais, nebepajėgia išspręsti jam keliamų uždavinių ir reikalavimų. Žinomų JAV bibliotekininkystės teoretikų M. Tauberio, L. Karnovskio nuomone, „tyrinėjimų pasiekimas bibliotekininkystės srityje priklauso nuo to, ar sugebės bibliotekininkai įsisavinti kitų mokslų metodus ir pritaikyti juos savo darbe“¹. Galima pridurti, jog minėtas procesas, t. y. kitų mokslų metodų taikymas, yra pastebimas įvairiose mokslo šakose ir duoda efektyvių rezultatų.

Į biblioteką mes žiūrime kaip į visuomeninę ideologinę įstaigą, todėl ją pirmiausia ir reikia tirti, remiantis visuomeniniais mokslais. Vis ryškėjantis siekimas bibliotekininkystės problemas spręsti (tam tikrose ribose) statistiniu metodu atrodo visiškai savalaikis ir vertintinas teigiamai jau vien dėl to, kad statistinės analizės

elementai kelia bibliotekininkystės mokslą į aukštesnę pakopą mokslų hierarchijoje. Statistinio metodo taikymo bibliotekininkystei problemos sprendžiamos daugelyje šalių. Pavyzdžiui, Vengrijoje, sudarant nacionalinę mokslinių tyrinėjimų bibliotekininkystės srityje programą 1966—1970 metams, buvo įtraukta tokia tema: „Šiuolaikinės statistinės sistemos bibliotekų srityje sukūrimas ir dabartinė jos padėtis. Statistinių metodų panaudojimo bibliotekininkystėje galimybės“². Berlyno (VDR) Centrinio bibliotekininkystės instituto bibliotekų darbo teorijos ir metodikos skyrius greta kitų aktualijų sprendžia ir statistikos problemą. JAV ir Anglijoje 1966 metais buvo surengtos specialios konferencijos bibliotekinės statistikos klausimams apsarstyti.

Statistinis metodas gali būti sėkmingai taikomas, sukūrus teorinį jo panaudojimo pagrindą. Ir kuo jis tvirtesnis, tuo statistika konkrečiai mokslo šakai pateikia pilnesnę bei teisingesnę medžiagą mokslinei analizei.

Kuriant tarybinės bibliotekinės statistikos metodologinius pagrindus bei organizuojant statistinės medžiagos rinkimą, yra atliktas nemažas darbas³. Tačiau, besivystant bibliotekininkystės teorijai, besikeičiant bibliotekoms keliamais reikalavimams, atitinkamai turi keistis bibliotekinės statistikos kryptys ir uždaviniai. Vadinasi,

¹ Виленская С. Конференция по методам исследований в библиотековедении.— «Библиотековедение и библиография за рубежом», 1966, вып. 19, с. 56.

² Ковач М. Планирование научных исследований в области библиотековедения.— «Бюллетень ЮНЕСКО для библиотек», 1967, № 5, с. 283.

³ Фрумун И. Актуальные вопросы библиотечной статистики.— «Библиотеки СССР. Опыт работы», 1967, вып. 34, с. 71—72.

bibliotekinei statistikai reikalingas pastovus tiek bibliotekininkų, tiek statistikų dėmesys. Tačiau per pastaruosius 20 metų tarybinėje spaudoje tėra paskelbtas vos vienas kitas žymesnis straipsnis, skirtas bibliotekinės statistikos teoriniams ir praktiniams klausimams. Labai pasigendame ir apibendrinančių, teorinių darbų, kurie žvelgtų į bibliotekinę statistiką pagal dabartinę bibliotekininkystės lygį ir poreikius, kuriuos jai kelia visuomenė. Vienintelė V. Šteino knygutė „Bibliotekinė statistika“ (M., 1923), savo laiku atlikusi žymų vaidmenį, dabar turi tik istorinę, pažintinę vertę.

Būdingas mūsų dabartinės bibliotekinės statistikos bruožas yra tas, kad iš surenkamos gausios medžiagos labai nedaug jos tepublikuojama. Kaip žinoma, laiške Švietimo Liaudies Komisariatui 1919 m. V. Leninas rašė:

„Teisingas sutvarkymas *atskaitomybės*, kurios pareikalavo dabar LKT, turi tar-nauti *trims* tikslams:

1) teisingai ir pilnutinai *supažindinti* tiek Tarybų valdžią, tiek ir visus piliečius su tuo, kas daroma;

2) pritraukti prie darbo *pačius gyventojus*;

3) paskatinti bibliotekų darbuotojų *lenktynavimą*“⁴.

Praktika rodo, jog stropiai vykdoma tik pirmojo punkto pirmoji dalis. TSRS Centrinės statistikos valdybos leidžiamuose metraščiuose («Народное хозяйство в... г.») skelbiami labai menki statistiniai duomenys apie šalies bibliotekas. Dažniausiai čia pateikiami tik bibliotekų skaičius ir fondų dydis, skirstant pagal žinybinę bibliotekų priklausomybę, rūšis ir sąjungines respublikas. Valstybines masines bibliotekas apibūdina septyni kiekybiniai rodikliai. CSV

privalo pateikti skaičius apie visą ūkinę ir kultūrinę šalies padėtį, ir todėl būtų ne-teisinga reikalauti, kad bendruose leid-niuose būtų bibliotekinei statistikai skiria-ma tiek dėmesio, kiek bibliotekininko po-žiūriu tai atrodytų reikalinga. Tačiau verta pastebėti, kad liaudies demokratijos ša-lių statistiniai metraščiai duoda kur kas pilnesnį vaizdą apie bibliotekininkystės būklę atitinkamoje šalyje⁵. Pilnesnių ir įvairesnių statistinių duomenų apie biblio-tekas galėjo pateikti vienintelis pokario metų kultūros statistikos rinkinys «Культурное строительство СССР» (M., 1956).

Mūsų respublikoje yra leidžiami specia-lizuoti statistiniai rinkiniai „Lietuvos TSR ekonomika ir kultūra...“. Tačiau jie be bibliotekų ir jų fondų skaičiaus nieko dau-giau nepateikia. 1964 metais išėjo leidinys, skirtas Lietuvos TSR švietimo ir kultūros vystymuisi pavaizduoti⁶. Šiame rinkinyje pateikiama 12 statistinių lentelių, rodančių bibliotekų vystymąsi respublikoje per dvi-dešimt pokario metų. Iš jų keturiuos skir-tos bendrai masinių bibliotekų padėčiai at-skleisti. Geriausią vaizdą galima susidaryti apie LTSR Kultūros ministerijai priklaus-ančias masines bibliotekas. Viena statisti-nė lentelė skirta bibliotekoms prie pradi-nių, aštuonmečių ir vidurinių mokyklų 1963/64 m. m. pradžioje. Minėtame leidi-nyje pasigendame duomenų apie mokslines bei specialiąsias bibliotekas. Galėtų būti įvairesniais aspektais parodyta ir profsa-junginių bei LTSR Švietimo ministerijai priklausančių bibliotekų padėtis.

Tur būt, mūsų respublikos statistiniams organams reikėtų pasekti Latvijos TSR pavyzdžiu. Ten 1967 metais buvo išleistas statistinis rinkinys, apimantis siaurą objek-tą: spaudą ir kultūros-švietimo įstaigas⁷. Leidinyje vien tik skyrįje „Bibliotekos“

⁴ Leninas V. Raštai. T. 28, p. 416.

⁵ Rocznik statystyczny 1962. Warszawa, 1962; Статистический ежегодник Польской Народной республики 1956, М., 1957.

⁶ Просвещение и культура Литовской ССР. Статистический сборник. Вильнюс, 1964. 207 с.

⁷ Печать и культурно-просветительные учреждения Латвийской ССР. Статистический сборник. Рига, 1967. 175 с.

pateiktos 23 statistinės lentelės, kurios gana pilnai atskleidžia bibliotekininkystės būklę respublikoje. Čia išvengta tų trūkumų, kurie buvo pirmiau minėtuose Lietuvos TSR išleistuose rinkiniuose. Latvijos TSR CSV leidinys taip pat atspindi spaudos ir kultūros švietimo įstaigų vystymąsi pokario laikotarpiu. Tokius leidinius būtų tikslinga ruošti dažniau jau vien todėl, kad per ilgesnį laikotarpį keičiasi bibliotekų ataskaitų formos ir jų turinys, o tai apsunkina palyginamų statistinių duomenų pateikimą.

Per mažas dėmesys bibliotekinei statistikai skiriamas ir mūsų specialiojoje periodinėje spaudoje. Būtų tikslinga pareikalauti iš bibliotekoms vadovaujančių įstaigų, kad jos reguliariai publikuotų bibliotekinės statistikos duomenis, derindamos šį klausimą su statistikos organais. Tuo turėtų daugiau rūpintis ir respublikos bibliotekų metodinio vadovavimo centrai. Jau turime pasiūlymų daugiau statistikos duomenų skelbti informaciniame biuletenyje „Bibliotekų darbas“⁸. Nesant kitų galimybių pilniau skelbti bibliotekinę statistiką, reikėtų pasiekti, kad prie „Bibliotekų darbo“ kasmet išeitų statistinis priedas, kuriame būtų pateikiami duomenys apie visas respublikos bibliotekas. Jame reiktų publikuoti taip pat atskirų zonų, rajonų bibliotekų statistinius darbo rodiklius, atitinkamai juos analizuojant. Kartu tai būtų ir moralinis atpildas tiems bibliotekų darbuotojams, kurie skiria labai daug laiko statistinėms ataskaitoms. Jie akivaizdžiai pamatytų, kad jų darbo rezultatai yra reikalingi, kad jie yra atitinkamai panaudojami. Nebereiktų ir bibliotekininkams specialistams, prireikus pilnesnės bibliotekinės statistikos, kaskart kreiptis į atitinkamų įstaigų archyvus.

Bibliotekinės statistikos analizė remiasi lyginamuoju metodu. Bibliotekiniams statistiniams duomenims palyginti reikalinga kvalifikuota statistinės apskaitos sistema, t. y. bibliotekų tipų klasifikavimo, apskaitos matų ir terminologijos vienodumas, pagrindinių bibliotekų darbo rodiklių nustatymas.

Pirminis statistikos šaltinis yra metinės bibliotekų ataskaitos. Jų parengimo kokybė turi būti itin gera. Kartu čia tenka prisiminti prieš 45 metus iškeltą V. Šteino teisingą ir iki šiol vertingą mintį: „Dargi sąžiningiausias bibliotekininkas nieko negalės pasiekti (rengdamas statistinę medžiagą.— *Aut.*), jei nebus reikiamo bibliotekinės technikos lygio. Statistinių suvestinių rezultatų vertė tiesiogiai priklauso nuo to, kaip plačiai ir sumaniai panaudojami dabartinės bibliotekininkystės pasiekimai bibliotekinės technikos srityje“⁹.

Mūsų šalyje unifikuoti bibliotekinės technikos reikalavimus įvairiose bibliotekose įgalina metodinio vadovavimo sistema. Remiantis ja, atliekama minėta unifikacija yra „svarbiausia prielaida bibliotekinei statistikai sėkmingai organizuoti“¹⁰.

Unifikuojant bibliotekinę statistiką įvairioms žinyboms priklausančių bibliotekų tarpe, didelę reikšmę turėjo ir turi bibliotekinės technikos minimumai. Juose pateikiami instruktuojamojo pobūdžio nurodymai, ypač dėl bibliotekų darbo apskaitos, nemažai padėjo bibliotekinės statistikos reikalavimams teisingai praktiškai įgyvendinti. Tiesa, minimumai galėtų šioje srityje suteikti ir didesnę pagalbą. Pavyzdžiui, TSRS masinės bibliotekoms skirtame paskutiniame, 9-ajame „Bibliotekinės technikos minimumo“ leidime pasigendama atskiro skyriaus „Metinė bibliotekos ataskaita“, neužsimerama čia nė apie bibliotekų

⁸ *Saudargas P.* Skaitytųjų interesų tyrimo klausimai bibliotekose.— Kn.: Antrosios Tarybų Lietuvos bibliotekų darbuotojų mokslinės konferencijos medžiagos rinkinys. V., 1967, p. 105.

⁹ *Штейн В.* Библиотечная статистика. М., 1923, с. 84.

¹⁰ *Фрумц И.* Западно-германские библиотекарки о научных библиотеках Москвы и Ленинграда.— «Библиотечноеведение и библиография за рубежом», 1963, вып. 12, с. 139.

darbo vertinimą, netobulinamos pirminės apskaitos formos¹¹.

Pagrindinė statistinei ataskaitai keliami sąlyga yra pateikiami joje duomenų tikrumas ir palyginamumas. O tai gali būti tik tada, kai visos bibliotekos šalies mastu vienodai supras įvairių instrukcijų nurodymus bei reikalavimus. Praktika rodo, jog valstybinės masinės bibliotekoms skirta „Bibliotekinės technikos minimumo“ instrukcijos yra traktuojamos įvairiai. Bibliotekų darbuotojams, pavyzdžiui, neiškūs žurnalų išdavimo apskaitos vienetai. Minimumas nenurodo tiksliai, kokia turi būti žurnalų komplekto apimtis, todėl esama bibliotekų, kurios išduotus žurnalus apskaito pagal įvairios apimties kompleksus arba net pavieniais numeriais (ne už einamuosius metus)¹². Ginčytina ir spaudoje pareikšta nuomonė, jog bibliotekinininkai turi patys nustatyti numerių skaičių žurnalų komplekte¹³. Tokiais atvejais sunku kalbėti apie palyginamąją bibliotekų statistiką.

Mes neturime unifikuotos matavimo vienetų sistemos visų tipų bibliotekoms, o tik ji gali užtikrinti galimumą lyginti įvairių bibliotekų veiklos duomenis. Tikslinga būtų paruošti bendrą instrukciją, kurioje būtų aiškiai nurodyta įvairių tipų bibliotekose kaupiamos dokumentacijos (knygų, periodikos, rankraščių, žemėlapių, gaidų, mikrofilmų ir pan.) nomenklatūra ir greta — apskaitos vienetai. Įvykdyti šį uždavinį nėra lengva jau vien dėl to, kad kiekvienam dokumentui ir jo matui reikia duoti tikslų ir nedviprasmišką apibrėžimą.

Tarptautinės bibliotekinių asociacijų federacijos Generalinės tarybos 33-ojoje se-

sijoje (Haga, 1967) buvo išplatintas dokumentas — „Rekomendacijų, liečiančių tarptautinės bibliotekinės statistikos standartizaciją, projektas“, parengtas Tarptautinės bibliotekinių asociacijų federacijos ir Tarptautinės standartizavimo organizacijos atstovų konferencijoje¹⁴. Vienoje iš projekto, skirto patvirtinti JUNESKO, rekomendacijų yra siūloma bibliotekų fondų dydį apskaičiuoti, išmatavus lentynas metrais. Kai kurie užsienio specialistai yra linkę sutikti su šia tarptautinių organizacijų rekomendacija. Anglijos Nacionalinės mokslinės-techninės bibliotekos direktorius Dž. Erkhartas (D. J. Uguhart) rašo: „Daug bibliotekų išdidžiai praneša apie tai, kiek daug tomų sudaro jų fondus. Kas yra tomas? Aš niekad neregirdėjau jo išsamaus apibrėžimo. Kur kas mokslisčiau būtų apibūdinti bibliotekos fondus jardais arba lentynų ilgio metrais, arba literatūros tonomis“¹⁵.

Tačiau ilgio mato panaudojimas neišsprendžia fondų apskaitos klausimų. Šis matas nėra universalus. Juo galima išmatuoti tik spausdintinius dokumentus arba rankraščius. Mikrokopijoms, garsiniams užrašams ir pan. reikalingi kiti apskaitos vienetai. Be to, apskaičiuojant fondus metrais, darosi neiškūs bibliotekų darbo analizės kriterijai.

Eilę sunkumų bibliotekinei statistikai kelia šiuolaikinė terminologijos būklė. Apskaitoje vartojamų sąvokų turinys turi būti suformuluotas taip, kad nebūtų galimybės tą pačią sąvoką suprasti keliomis prasmėmis. Statistikai reikalingi griežti, konkretūs moksliniai terminų apibrėžimai.

¹¹ Гудков Н. Читателю на селе — повседневное внимание. — «Библиотекарь», 1963, № 2, с. 5; Меламег А. Необходим единый учет читателей. — То же, 1958, № 10, с. 53.

¹² Скворцова А. Об учете журналов. — «Библиотекарь», 1953, № 3, с. 38; Подубояринов М. Упростить учет. — То же, 1961, № 1, с. 57; *Simatytė* А. Žurnalų išdavimo apskaita. — «Bibliotekų darbas», 1968, Nr. 7, p. 10.

¹³ Жак Д. Всякое ли упрощение нам нужно? — «Библиотекарь», 1961, № 10, с. 56.

¹⁴ Draft recommendation concerning the International Standardization of statistics relating to libraries. Oune, 1967. 17 p.

¹⁵ Эрхарт Д. Некоторые соображения по поводу создания и деятельности Национальной научно-технической библиотеки. — «Научно-техническая информация» (серия 1), 1967, № 10, с. 22.

Dvi sudėtingiausios ir pagrindinės bibliotekinės statistikos problemos yra bibliotekų tipų klasifikacija ir atitinkamos bibliotekų darbo rodiklių sistemos nustatymas.

Bibliotekų tipų klasifikacija yra statistinės analizės pradžia. Norint sudaryti mokslinę bibliotekų tipų klasifikaciją, iš pradžių reikia iširti kiekvieno bibliotekos tipo tipologines savybes, funkcijas, vystymosi tendencijas ir tuo pagrindu nustatyti tikslių atskiro bibliotekos tipo vietą bendroje sistemoje. Mūsų specialiojoje literatūroje tokių tyrinėjimų randame nedaug. Vienu geriausių bibliotekos tipo analizės pavyzdžių laikytinas N. Tiulinos straipsnių ciklas nacionalinės bibliotekos klausimu¹⁶. Panašių darbų trūkumas buvo viena priežasčių, dėl kurios atsirado netikslumai tarptautinėje bibliotekų klasifikacijoje¹⁷. Joje, be kitų, išskirta dvi tokios bibliotekų kategorijos: 1. Nacionalinės bibliotekos, 2. Kitos svarbios bibliotekos. Antrajai bibliotekų kategorijai, šalia JAV valstijų centrinių bibliotekų, priskirtos ir TSRS sąjunginių respublikų valstybinės bibliotekos, turinčios, kaip matyti iš tipologinių bruožų, visiškai skirtingas tipologines charakteristikas¹⁸.

Bibliotekinės statistikos reikalams yra tikslinga visus šalies bibliotekų tipus suvesti į dvi stambias bibliotekų grupes: 1. Mokslinės bei specialiosios bibliotekos ir 2. Masinės arba bendrojo lavinimo bib-

liotekos, o grupių viduje skirstyti smulkiau. Tokį dalijimą sąlygoja skirtingi abiejų bibliotekų grupių uždaviniai, tikslai bei funkcijos, aprūpinant visuomenę knyga.

Pagrindinių bibliotekinio darbo rodiklių nustatymo klausimas gimė kartu su yrybine biblioteka¹⁹. Šia tema daug kalbėta įvairiose konferencijose, rašyta specialiojoje literatūroje²⁰. Visi, lietę šį klausimą, sutinka, jog apie bibliotekos veiklą reikia spresti ne iš pavienių rodiklių, o remiantis bibliotekų darbo rodiklių sistema. Ginčai prasideda tada, kai reikia nutarti, kokie kriterijai yra pagrindiniai, vertinant bibliotekų darbą.

E. Troickaja teisingai pastebi, jog dabartiniu metu „tiek mokykloje, tiek ir bibliotekiniškystėje nuo senovės darbo rezultatai dažniausiai nustatomi pagal kiekybinius rodiklius“²¹. Atrodo, jog tai bendra bibliotekinės statistikos bėda. Būtent apie tai kalba ir VDR Valstybinės bibliotekos direktorius prof. H. Kuncė, rašydamas, kad jų mokslinės bibliotekos pateikia tokį statistinį vaizdą: „...kasmet pastatomos dvi skirtingi tvirtumo statistinės kolonos: didesnioji daugeliu atžvalgių parodo atskirose bibliotekose gautų knygų, žurnalų ir t. t. skaičių; maža plona kolonėlė paskirta skaitytojų grupėms. Ir šios abi kolonos statistiniame plote nesusijusios: nėra jokio tilto nuo knygos prie skaitytojo“²².

¹⁶ Тюлина Н. Национальная библиотека.— «Библиотековедение и библиография за рубежом», 1965, вып. 17, с. 30—50; 1966, вып. 20, с. 3—25; 1967, вып. 23, с. 3—20.

¹⁷ Draft recommendation concerning... p. 6.

¹⁸ Чубарьян О. Государственные библиотеки союзных республик.— «Библиотеки СССР. Опыт работы», 1967, вып. 36, с. 51—75; Вагрова И. и др. Библиотеки США.— «Библиотековедение и библиография за рубежом», 1963, вып. 11, с. 90; Скрипкина Т. Об организации библиотечного обслуживания населения в американском штате Род-Айленд. (Рецензия).— То же, 1965, вып. 17, с. 112—118.

¹⁹ Балака Д. Опыт исследования коэффициента интенсивности деятельности библиотек. Томск, 1919. 36 с.

²⁰ Покровский А. О планировании развития городских библиотек Политпросвета.— «Красный библиотечарь», 1928, № 8, с. 8—27; Гуров П. О показателях обеспеченности населения книгой и качества работы библиотек.— То же, 1928, № 11, с. 9—27; Сафонов М. В борьбе за 100 миллионов читателей.— То же, 1932, № 7, с. 28—30.

²¹ Троцкая Е. Роль библиотек в организации чтения советских людей на современном этапе.— В кн.: Роль библиотек в коммунистическом воспитании советских людей. М., 1965, с. 21.

²² Kunze H. Sorgenkind Bibliothekstatistik.— «Zentralblatt für Bibliothekswesen», 1963, Nr. 9, p. 407.

Vienungu pagrindu visiems bibliotekų tipams nustatyti jų darbo rodikliai visada parodys tik formalią pusę. Bibliotekų darbo rodiklių sistema (ne tik su išvardytais rodikliais, bet ir jų metodologiniais paaiškinimais) turėtų būti labiau diferencijuota mokslinėms bei specialiosioms bibliotekoms ir mažiau bendrojo lavinimo bibliotekoms. Pagal kiekvienos bibliotekų grupės savybes bei uždavinius reikėtų nustatyti kiekybinę ir ypač kokybinę pusę liečiančius jų veiklos kriterijus. Tuo būdu, atitinkamoms bibliotekų grupėms turėtume vertingų duomenų, kad ir pagal minėtos E. Troickajos siūlomus rodiklius²³, suprantamesnis taptų knygos ir skaitytojo santykis.

Pastaruoju metu itin dažnai svarstomas knygų išdavimo rodiklio klausimas. Šis rodiklis turi savo šalininkų ir priešininkų²⁴. Įdomu, jog ir tarptautinės bibliotekinės statistikos standartizacijos projekte siūloma atsisakyti knygų išdavimo rodiklio. JAV bibliotekininkas L. Karnovskis šiuo klausimu, tarp kitko, teigia: „Universitetų ir mokslinių bibliotekų darbo praktikoje ypač akivaizdu, kaip mažai pasako knygų išdavimo skaičiai“²⁵. Dabartiniu metu, ryšių su vis didėjančia spaudinių produkcija, mokslines ir specialiąsias bibliotekas domina, kiek jų fonduose yra nė karto neišduotų skaitytojams leidinių, dėl kurių priežasčių nebuvo patenkinti skaitytojų poreikiai; joms svarbu žinoti, kiek jos turi atskirai periodinių leidinių, kurie jų skaitytojams vis labiau tampa operatyviausios informacijos šaltiniu. Tačiau į pastarąjį, kaip ir į eilę kitų klausimų,

bibliotekinė statistika neatsako²⁶. Šių tipų bibliotekose reikia išplėsti skaitytojų poreikių statistinio tyrinėjimo darbą. Antra vertus, visiškai galima sutikti, jog bendrojo lavinimo bibliotekose knygų išdavimo duomenys šiuo metu yra dar labai naudingi ir reikalingi.

Nustatant atskiros šalies bibliotekinės statistikos rodiklius, tenka vadovautis ne tik nacionaliniais poreikiais ir tradicijomis, bet ir tarptautinėje bibliotekinėje statistikoje priimtais rodikliais. Tarybinėje statistikoje dar ignoruojami finansiniai bibliotekų rodikliai. Apie jų reikšmingumą ir būtinumą įvesti mūsų bibliotekinėje statistikoje yra jau rašyta²⁷. Teisingas finansinių bibliotekos rodiklių nustatymas yra vienas bibliotekinės statistikos uždavinių.

Bibliotekinės statistikos klausimai ir bibliotekininkystės mokslo teorija yra tarpusavyje artimai susiję. Bibliotekininkystės teorija duoda mokslinius pagrindus bibliotekinei statistikai, o ši pateikia turtingą medžiagą bibliotekininkystės teorijai gilinti ir vystyti. Neatsitiktinai žymus amerikiečių bibliotekininkas Verneris Klepas (V. W. Clapp) tarp kitų kliūčių, trukdančių mokslinėms bibliotekoms vystytis, nurodo ir tokią neišspręstą problemą, kaip bibliotekinė statistika²⁸.

Bibliotekų darbo efektyvumas priklauso nuo bibliotekos glaudaus ryšio su tais, kurie ja naudojami. Bibliotekinė statistika privalo atskleisti tą ryšį, savo analizės duomenimis daryti jį dar glaudesnį. Norint,

²³ Троицкая Е. Роль библиотек в организации... с. 21—22.

²⁴ Фрумин И. Актуальные вопросы библиотечной статистики.— «Библиотека СССР. Опыт работы», 1967, вып. 34, с. 77—78; Воронова Г. За выборочный учет.— «Библиотекарь», 1962, № 4, с. 55—57; Бакс И. и Гольдберг Б. Погребенные сокровища.— То же, 1963, № 1, с. 58; Филькина З. В погоне за количеством.— То же, 1961, № 3, с. 53; Парцевский А. Необходимые изменения.— То же, 1960, № 6, с. 43.

²⁵ Карновский Л. Критерии оценки работы библиотек.— «Бюллетень ЮНЕСКО для библиотек», 1959, № 10, с. 245.

²⁶ Филькина З. О некоторых вопросах системы сводных каталогов периодики.— «Библиотека СССР. Опыт работы», 1967, вып. 35, с. 148.

²⁷ Фрумин И. Беречь народную копейку.— «Библиотекарь», 1963, № 3, с. 41; Серов В. Глаубже изучать экономику библиотечного дела.— То же, 1964, № 2, с. 54.

²⁸ Гиляревский Р. Книга о будущем научной библиотеки. (Рецензия).— «Информация о библиотечном деле и библиографии за рубежом», 1966, вып. 3, с. 50.

kad bibliotekinė statistika padėtų spręsti aktualiausias bibliotekinio darbo uždavinius, iš kurių bene svarbiausias yra vieningo bibliotekų tinklo šalyje sukūrimas, artimiausiu metu reikia atlikti visų tipų ir rūšių bibliotekų surašymą. Nuo pirmojo visuotinio surašymo praėjo jau 34 metai. Reikia taip pat atminti ir tai, jog pirmojo surašymo kokybė dėl ano metodo sąlygų nebuvo pakankamai gera²⁹. Didžiulius laimėjimus, pasiektus per minėtą laikotarpį, reikia išreikšti skaičių kalba, kurie bus naudingi bibliotekininkystės istorijai, o, svarbiausia, dabartinėms jos problemoms

Viilniaus Valst. V. Kapsuko universitetas
Kauno vakarinis fakultetas

spręsti ir vystymosi kryptims ateityje nustatyti.

Labai svarbu, kad patys bibliotekininkai daugiau domėtusi dabartine apskaitos ir statistikos sistema, teiktų pasiūlymus ir rekomendacijas dėl atskirų bibliotekų grupių darbo rodiklių sistemų, remdamiesi savo praktika. Tai padėtų nustatyti tiklesnius bibliotekų darbo efektyvumo kriterijus. Plataus mokslinio tiriamojo darbo šioje srityje rezultatai sudarytų pagrindą, kuriant unifikuoatą daugiacionalinės bibliotekinės statistikos sistemą Tarybų Sąjungoje.

[Iteikta
1968 m. lapkričio mėn.

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БИБЛИОТЕЧНОЙ СТАТИСТИКИ

A. САМЕНАС

Резюме

Уделение все большего внимания вопросам библиотечной статистики в нашей стране и за рубежом можно объяснить тем, что библиотекосведению на данном этапе больших достижений в науке и технике не может решить поставленных ему задач, опираясь лишь на старые методы.

В статье рассматриваются некоторые вопросы, не получившие окончательного решения в советской библиотечной статистике. Прежде всего, отмечается, что наши статистические сборники, как всесоюзного характера, так и выпускаемые в Литовской ССР, представляют недостаточное количество сведений для статистического анализа работы библиотек. Особенно мало места уделяется научным и специальным библиотекам. Для улучшения положения необходимо выпускать больше статистических сборников с узким объемом объекта и публиковать в них статистические данные о библиотеках всех типов. С этой целью можно также шире использовать специальную периодику.

Несмотря на то, что методические центры библиотек присоединились к правильному практическому применению требований библиотечной статистики, до сих пор для работников библиотек не совсем ясны единицы учета фондов. Для гарантии более точной статистики было бы целесообразно подготовить общую инструкцию, в которой бы ясно была

указана номенклатура документации, собираемой в библиотеках разных типов, и единицы учета.

Настоящее положение терминологии библиотечной статистики тоже не является удовлетворительным. Для статистики нужны точные определения понятий: «читатель», «периодическое издание», «брошюра» и др.

Основными методологическими проблемами библиотечной статистики являются классификация типов библиотек и установление соответствующей системы показателей библиотечной работы. В специальной литературе мало таких работ, которые изучали бы типологические свойства библиотеки каждого типа, тенденции развития, а только на основе таких исследований возможно создать научную классификацию типов библиотек. Для библиотечной статистики нужно все типы библиотек страны свести к двум большим группам: 1) научные и специальные библиотеки и 2) массовые или общеобразовательные библиотеки с более подробным делением внутри групп. Такое деление создает условия каждой группе библиотек искать более точных и производительных показателей работы. Это положение в статье иллюстрируется примером применения показателя книговыдачи.

Параллельно с выдвинутыми вопросами анализируются соответствующие стороны международной библиотечной статистики.

²⁹ Крупская Н. Выполним указания Ленина о библиотечной работе.— «Карский библиотечарь», 1937, № 1, с. 21; Всесоюзная библиотечная перепись 1 октября 1934 г. Т. 1—2. М., 1936. (Рецензия).— То же, 1936, № 11, с. 91.

Summary

Increasing attention to the questions of library statistics in our country and abroad can be explained by the reason that in the time of great scientific and technical achievements librarianship is incapable to solve its problems by means of the old methods only.

This article deals with some questions which were not definitely solved by the Soviet library statistics. First of all, it mentions that the statistic collections of All-Union character, and those published in the Lithuanian S.S.R. as well, offer insufficient information for statistic analysis of library work. Scientific libraries are given especially little space here. To improve this state of affairs it is necessary to publish more statistic collections with a confined volume of the subjects and cite statistic data about the libraries of all types. For those purposes special periodicals can also be used more widely.

In spite of the fact that library methodic centres joined in the right practical usage of the requirements of library statistics, up to this time the units of the stock calculation are not sufficiently clear to the library workers. To guarantee precision of the statistics the author recommends the preparation of directions clearly indicating a nomenclature of the documentation collected by

the libraries of all types, and units of calculation.

The present state of the terminology of library statistics is not satisfactory either. Statistics need exact determinations of the notions: „reader“, „periodical“, „booklet“, etc.

The chief problems of library statistics are to classify the types of libraries and establish the proper system of indices of library work. There are few works in special literature devoted to the study of typological characteristics of every type of library, tendencies of its development, though on the ground of the researches of this kind only, it is possible to create the scientific classification of the types of libraries. For the aims of library statistics all types of the libraries of our country must be divided into two large groups: 1. scientific and special libraries, 2. public libraries or libraries of general education. This group in its turn can be subdivided. This division creates conditions for each group of libraries to search for more exact and efficient indices of its work. The application of the books delivery index is used in the article as an instance to illustrate this statement.

The corresponding problems of the international library statistics are also analysed in this article.
